

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE “TUTSAKLIKTAN KURTARMA MOTİFİ” VE “BEY OĞULLARI” ARASINDAKİ İLİŞKİ

*Rezan KARAKAŞ**

ÖZET

“Tutsaklıktan kurtarma motifi”, Dede Korkut hikâyelerinde yer alan çarpıcı motiflerden biridir. Bu motif, bir yönüyle anlatılardaki mücadele temini besleyen ona ivme kazandıran bir unsurdur. Bu çalışmada, “tutsaklıktan kurtarma motifi”yle “bey oğulları” arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Dede Korkut metinlerinde yer alan “tutsaklıktan kurtarma motifi” genel olarak Türk destan geleneğinde yer alan “alp tipi kahraman” motifiyle de örtüşmektedir. Bir başka söyleyişle destan metinlerinde gerçekleşen tutsaklıklar kabul edilebilir bir olay olarak algılanmaz; aksine “alplik” kavramının oluşmasına zemin hazırlar. Dede Korkut hikâyelerinde bey oğlunun taşınması gereken en önemli özellik, onun sıradan insanlardan ayrılması ve alp olmasıdır.

“Uşun Koca Oğlu Segrek”, “Salur Kazan Oğlu Uruz” ve “Kazılık Koca Oğlu Yigenek” adlı üç hikâyede tutsaklık durumu, bey oğlundan gizlenir. Bunun nedeni, hikâyede kahramanlık göstermesi gereken bey oğlunun yiğitlik gösterebileceği yaşa 15/16 yaşlarına henüz gelmemiş olmasıdır. Bey oğlunun 15/16 yaşlarına gelmesinin “tutsaklıktan kurtarma motifi”nin işlevsellik kazanmasında belirleyici olması, bu bağlamda dikkate değerdir.

12 Dede Korkut hikâyesinin sekizinde “tutsaklıktan kurtarma motifi” anlatıların bel kemiğini oluşturur. Bu sekiz hikâyenin beşinde ise oğulun babasını (bir hikâyede ağabey) tutsaklıktan kurtardığı görülür. Bir hikâyede kendi çabasıyla tutsaklıktan kurtulmayı başaran “oğul”, sadece iki hikâyede tutsak düşer ve “baba” tarafından kurtarılır. Bütün bunlar, “tutsaklıktan kurtarma motifi”nin büyük ölçüde bey oğlunun yüceltilmesi amacıyla anlatılarda yer aldığı anlamında yorumlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Hikâyeleri, oğul, tutsaklıktan kurtarma motifi, 15/16 yaş, kahramanlık

* Yrd. Doç. Dr. Siirt Üniversitesi Eğitim Fak. Türkçe Bölümü, El-mek: rezankarakas@hotmail.com

**RELATION BETWEEN “THE MOTIF OF THE CAPTIVE
BREAKING FREE” AND “THE SONS OF LORD” IN THE DEDE
KORKUT NARRATIVES**

ABSTRACT

The motif of the captive breaking free is one the striking motifs in the Dede Korkut narratives. This motif is the one which nourishes and gives momentum to the theme of struggle in those narratives. In this paper, the relation between the motif of the captive breaking free and the sons of the lord has been analyzed.

The motif of the captive breaking free in the Dede Korkut narratives generally overlaps with the motif of the alp-type hero existing in the traditional Turkish epics. In other words, the captivities in those epics are not perceived as acceptable. They rather pave the way for the concept of alpism (alplik). The most important features of the son of the lord in the Dede Korkut narratives are being an extraordinary individual and alp.

The captivity is kept secret from the son of the lord in these stories: “Uşun Koca Oğlu Segrek”, “Salur Kazan Oğlu Uruz” and “Kazılık Koca Oğlu Yigenek”. The main reason behind this is that the son of the lord is not yet at the age of 15 or 16 which are the ages of showing bravery and heroism that are expected from him. Reaching those ages is important in this sense because they are the determining factors in making the motif of the captivity breaking free functional.

The motif of the captive breaking free is the backbone of the eight out of twelve in Dede Korkut narratives. It is the son who broke his father (the lord) free from captivity in five out of the eight narratives, and in one out of these eight, it was the elder brother whom was set up free from the captivity by the son. In one of these eight narratives, the son broke himself free from the captivity, and the captured son is set up free by the father (the lord) only in two out of the eight narratives. All of these heroism and bravery shows that the motif of the captive breaking free, to a great extent, is aimed at exalting the son of the lord.

Key Words: Dede Korkut narratives, the son, the motif of the captive breaking free, bravery

GİRİŞ

Giriş ve on iki hikâyeden oluşan Dede Korkut destanî halk hikâyeleri, Türk edebiyatının başyapıtlarından biri olarak dikkati çekmektedir. Destansı bir söyleyişe sahip olan bu hikâyelerde epik ve lirik unsurlar iç içe geçmiştir. Oğuz toplumunun “töre”, “tören” ve “gelenek” gibi kavramlarının ince bir nakış gibi işlendiği eserde, Oğuzların düşmanlarıyla, olağanüstü varlıklarla ve birbirleriyle yaptıkları mücadeleler anlatılır.

“Dede Korkut hikâyelerinin oluşumu, iki tarihi ve coğrafi alana bağlanmaktadır. Birinci tarihi dönem ve coğrafi alan; Oğuzların Sir Derya boylarında, komşuları olan Peçenek ve Kıpçaklarla yaptıkları mücadelelerdir. İkinci tarihî dönem ve coğrafi bölge ise, Oğuzların 11.

Turkish Studies

yüzyıldan itibaren göç ettikleri Ön Asya ve Doğu Anadolu’daki Rum, Gürcü ve Abazalarla olan mücadeleleridir” (Aslan 2010: 50).

Kaplan’ın Dede Korkut’taki mücadele şekliyle ilgili olarak “*Dede Korkut’ta bahis konusu olan şey, Oğuz Kağan’da olduğu gibi bir cihangirlik ihtirası değil, hayatını muhafaza, esirleri kurtarma duygusudur*” (Kaplan, 2006: 16). diyerek anlatılardaki tutsaklık motifine dolaylı olarak vurgu yapar. Mücadele temi etrafında gelişen olaylar zinciri, tutsaklık motifiyle canlılık kazanır; bu motif, olaylara ivme kazandırır, heyecan katar.

Türk destan geleneğinde Alıp Manaş, Alıp Memşen, Alpamış, Alpamış, Köroğlu, Manas vb. epik destanlarında görülen esirlik hadisesi, destan kültürümüzün tekrarlanan bir motifi olarak Dede Korkut Destanları’nda daha sık bir şekilde geçmektedir ve gerçekten olayların anlatımında diğer destanlara nazaran sanatsal bir dil kullanılmaktadır (Gayıbov 2008: 132).

Alpamış destanında Berçin, Kalmaklara esir ve kendi sürüsüne çoban olan babası Baysarı’yı kurtarmak için Baybörü’nin izin vermemesi üzerine, “Kardeş kardeşi atmış; yar başında tutmuş” diye atasözü varken babamı o halde mi bırakacaksın” diyerek Alpamış’a sitem eder. Alpamış kız kardeşinin nişanlısı Bektemir ile bu konuyu konuşur. Akşam üzeri Baybörü’ye söylemeden yanlarına kırk iki yiğit alarak yola çıkarlar (Çobanoğlu 2003: 387).

Halk hikâyelerinde de esir alma ve esirlikten kurtarma hadiselerine rastlanır. “Melikşah ile Güllü Han hikâyesinde Melikşah, kırk haramilere esir olan kızı kurtarır. Kızıroğlu Mustafa Bey hikâyesinde Köroğlu, derviş kılığına girerek Kızıroğlu Mustafa Beyi kurtarır” (Alptekin 2005: 341).

Dede Korkut’ta “tutsaklık” utanç verici bir durum olarak algılanır. Bir bey oğlu için babası veya ağabeyi tutsak iken yaşamak, yemek içmek, evlenmek, gerdeğe girmek ahlakî anlayışla örtüşmez. Tutsaklık, oğuz toplumu için kanayan bir yara gibidir. O yaranın sağılması, ancak tutsağın kurtarılması ile mümkündür.

Dede Korkut metinlerinde yer alan “tutsaklıktan kurtarma motifi” genel olarak Türk destan geleneğinde yer alan “alp tipi kahraman” motifiyle de örtüşmektedir. Bir başka söyleyişle destan metinlerinde gerçekleşen tutsaklıklar kabul edilebilir bir olay olarak algılanmaz; aksine “alplik” kavramının oluşmasına zemin hazırlar. Destanlarda alp tipi kahramanın oluşması için sıradan insanlar tarafından çözülmeyen ciddi bir sorunun olması gerekir. Bu bir “savaş” yahut “tutsaklık” durumu olabilir. Böyle bir durum karşısında çaresiz kalan halk, bir kahraman bekleyişi içine girer. “Alp” tipi kahraman modeli olan “bey oğlu” tam bu noktada karşımıza çıkar.

“Asya bozkırlarında yüzyıllar boyu yaşadıkları atlı göçebe hayatı, kendi aralarında ve düşmanlarıyla yaptıkları bitmez tükenmez mücadeleler, eski Türklerde geleneksel bir kahramanlık ruhunun oluşmasını sağlamıştır. Bu kahramanlık ve cengâverlik ruhunu yaşatan güçlü, cesur ve erdemli kahraman alplerdir. Alplik, kol gücü ve akla dayalı seçkin insan tipidir. Destanlarda kutsal bir kişiliğe sahip olan ve olağanüstü işler başaran alplerin toplumlarda yüksek ve saygın bir yeri vardır. Destan ve hikâyelerde alpler, çok genç yaşlarda kahramanlık göstermeye başlarlar. Manas, Dede Korkut’un kahramanları, Cengiz Han ve Oğuz Kağan genç yaşlarda kahraman olan ideal tiplerdir” (Aslan 2010: 80, 81).

“Dede Korkut hikâyelerinde Oğuz toplumunun sosyal, ahlâkî, mukaddes değerleri belirlenmiş, Oğuz delikanlılarının yetişkin olmak ve toplum üyeliğine kabulü için bu değerleri tanınması, kendini ispat etmesi ve bunlarda istikrar göstermesi tavizsiz bir şart olarak talep edilmiştir. Bu şartları yerine getiren kişiler, alp olarak nitelenmiş, sıradan insanlardan ayrılmış, toplum tarafından ödüllendirilmiş, ad, san, servet ve statü sahibi edilmiştir” (Duymaz 1999: 50). “Tutsaklıktan kurtarma motifi”nin on iki hikâyenin sekizine damgasını vurması ve olay

Turkish Studies

kurgusunun ana çatısını oluşturması, bey oğullarının alpliklerinin açığa çıkarılmasına yardım eder. Nitekim Oğuzların bey oğlundan beklentisi, onun sıradan insanlardan ayrılması ve alp olmasıdır.

Genel olarak Türk destanlarında yer alan “çocuksuzluk motifi” de “tutsaklık motifi” ile dolaylı yolla ilişkilidir. “Türk destan geleneğinde, ‘çocuksuzluk’ olarak adlandırılan motif, kahramanın babasının bir bey olması, çok mal-mülke sahip bulunması, bir veya birçok eşi olmasına rağmen bir çocuğa sahip olamayışı, çocuğun haberinin mucizevî bir şekilde verilmesi, şartlı olarak bağışlanması gibi temalarla zenginleştirilir. İleri yaşlardaki anne ve babadan dünyaya gelme, bu kahramanın başka alternatifinin olamayacağını; dolayısıyla önemini vurgulamak için destancının kullandığı bir yoldur” (Yıldız 2009: 82). Dede Korkut hikâyelerinden Boğaç’ın ve Beyrek’in “çocuksuzluk motifi” ile başlayan hikâyedeki serüvenleri, “tutsaklık motifi” ile zenginleştirilir. Bu iki hikâyede “çocuksuzluk motifi”, tutsaklıktan kurtarma motifinin ilk ilmeğini oluşturur.

“Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen Oğuz beylerinin genellikle tek oğulları vardır. Dede Korkut hikâyelerinin neredeyse tamamında Oğuz beylerinin ilk gençlik yıllarına adım atmış bu tek oğullarının farklı bir macerasına tanık oluruz. Oğullar, 15/16 yaşlarına geldiklerinde, onlardan kahramanlık yapmaları beklenir. Bu kahramanlık, birçok hikâyede *tutsaklık motifi* çerçevesinde ortaya çıkar. Oğul, babayı ya da büyük erkek kardeşi tutsaklıktan kurtarır, babanın tutsak olmasını engeller ya da kendisi tutsak iken annesinin namusuna zarar gelmemesi için ölümü göze alır” (Karakas 2012: 155).

Dede Korkut hikâyelerinde “tutsaklıktan kurtarma” oldukça önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. Bu motifin belirginlik kazandığı hikâyelerde, çoğunlukla, tutsak olan kişinin kurtarılması için oğulun varlığına ihtiyaç duyulur; oğul küçükse büyümesi beklenir. Hatta bu yüzden kişinin tutsaklık süresi 16 yıl gibi uzun bir zaman dilimine ulaşır. Oğul, 15/16 yaşlarına gelince kahramanlık macerası başlar. Bunun nedeni, tutsaklıktan kurtarma görevinin kurgu gereği 15/16 yaşlarındaki oğula verilmesidir.

Anlatılarda dikkati çeken önemli bir husus, Oğuz geleneğinde tutsaklığın yetişkin olmayan erkek çocuktan gizlenmesidir. Erkek çocuk; durumu, 15/16 yaşlarına geldiğinde, tesadüfi olarak başkalarından öğrenir:

Uşun Koca oğlu Segrek hikâyesinde Segrek, kavga eden iki çocuğu döver. Çocuklardan biri Segrek’e “Mere mizüm öksüzligümüz yetmezmi, bizi niye urursın, hünerün var ise kartaşun Alınça Kal’asında esirdür, var anı kurtar” (Ergin 1997a: 226). der.

Salur Kazan’ın oğlu Uruz, Bayındır Hanın divanına gittiği sırada birinden babasının Bayındır Han olmadığını, gerçek babası Salur Kazan’ın Tomanın Kalesi’nde tutsak olduğunu öğrenir.

Kazılık Koca oğlu Yigenek hikâyesinde Kazılık Koca’nın tutsaklığı, oğuldan on altı yıl boyunca gizlenir. Yigenek’e babasının öldüğü söylenmiştir. O, bir sohbet esnasında Kara Göne oğlu Budak ile anlaşmazlığa düşer ve babasının tutsak olduğunu Budak’ın “bunda laf urup nidersin, çünkü er dilersin varup babanı kurtarsana, on altı yıldır tutsakdur” (Ergin 1997a: 200) sözleriyle öğrenir.

Dede Korkut metinlerinde (üç hikâyede) tutsaklıkların bey oğullarından saklanması dikkate değer bir husustur. Dede Korkut’ta olayların mücadele temi etrafında geliştiği dikkate alındığında “tutsaklık motifi”nin bir yönüyle bu mücadele temini besleyen ona hareket kazandıran bir unsur olduğu dikkati çeker. Burada tutsaklığın gizlenmesi, sadece bey oğlunun tutsak olan kişiyi kurtaracak olgunluk düzeyine gelmesinin beklenmesinden kaynaklanır. Yaklaşık 16 yıl gizlenen tutsaklık sonrası, bey oğlu kahramanlık gösterebilecek yaşa da gelmiş olacaktır. Tutsaklık durumunun henüz ergenliğe girmemiş bir çocuktan saklanması gayet doğaldır; çünkü çocuk yaşta

olan kişinin tutsağı kurtarmaya gücü yetmez. Ancak on altı yaşlarına gelip delikanlı olan bir gençten de tutsaklığın gizlenmesi manasızdır. On altı yaşlarındaki oğul, tesadüfi bir şekilde babasının veya ağabeyinin tutsak olduğunu öğrenecek ve tutsağı kurtaracaktır.

Seyran Gayıbov “Kitab-ı Dede Korkut’taki ‘Tutsaklık’ Durumu Karşısında Oğuz’un Tutumu” adlı çalışmasında bu saklanmanın nedenini şöyle açıklar: “Destan metninde tutsaklıkla ilgili önemli hususlardan biri de esirin çağdaşlarının kâfir iline akın ederek kişiyi esirlikten kurtaramadıklarında, durum ikinci kuşaktan, özellikle esirin evlatlarından saklama çabasıdır ki bunun sebebi, zannımca, onları korumak ve han Kazan’ın çağdaşı sayılan bir bahadırın bunu başaramadığından sonraki kuşağın başarıma şansının olamayacağı inancından kaynaklanır” (Gayıbov 2008: 137). Bu görüşe katılmamız mümkün değildir. Gayıbov’un konu hakkındaki yorumu Dede Korkut’taki mücadele temiyi örtüşmez. Adeta Oğuz beylerinin oğullarının yüceltilmesi amacıyla söylenmiş metinlerde yeni kuşağın tutsağı kurtarmayacağına düşünülmesi mümkün değildir. Bilakis, kurgu gereği, metinlerde söylenen ve yapılan her şey, tutsağı kurtarma görev ve sorumluluğunun birinci derecede yeni nesle yani oğula ait olduğu gerçeğini ortaya koyar.

Dede Korkut hikâyelerini “tutsaklıktan kurtarma motifi” ve bu motifin bey oğullarıyla olan ilişkisi yönünden değerlendirdiğimizde beş hikâyede bey oğlunun babasını (bir hikâyede ağabey) tutsaklıktan kurtardığı görülür: Bu boylar şunlardır:

1. Dirse Han’ın oğlu Boğaç Han Boyu
2. Kazılık Koca oğlu Yigenek Boyu
3. Salur Kazan Tutsak olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy
4. Uşun Koca oğlu Segrek Boyu
5. Begil Oğlu Emren Boyu

“Tutsaklıktan kurtarma motifi”, bu beş hikâyede Oğuz toplumunun yaşam tarzına uygun bir şekilde ve oğul kahramanlığının yüceltilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu hikâyelerde tutsaklığın ortaya çıkışı, süreci ve tutsaklığın son bulması ile bey oğlunun bu süreçlerdeki konumunu yukarıdaki sırayla değerlendirelim.

1. Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han, kırk yiğidinin kışkırtmaları sonucunda oğlu Boğaç Han’ı öldürmek ister ve onu bir av sırasında vurur. Ancak Boğaç Han ölmez. Anne sütü ve dağ çiçeği sayesinde iyileşen Boğaç Han, kırk gün içinde yeniden ok atmaya, ava çıkmaya başlar. Bunu duyan kırk namert, Dirse Han’ı tutsak ederler. Dirse Han’ın tutsaklığı hikâyede şöyle dramatize edilir:

“Dirse Han’ı tutdılar. Ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynına takdılar, ağ etinden kan çıkınca dögdiler. Dirse Han yayan bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldu gider” (Ergin 1997a: 91).

Dirse Han’ın tutsak olduğu haberini alan eşi, durumu oğlu Boğaç Han’a iletir. Boğaç Han, “Hanum oğul kalkubanı yiründen örü turgıl, kırk yigidün boyuna algıl, babanı ol kırk namerden kurtargıl, yorı oğul, baban sana kıydı-i-se sen babana kıymagıl” (Ergin 1997a: 91) diyen annesinin sözünü dinler; savaş giyimlerini giyer ve kırk yiğidini yanına alarak babasını kurtarmaya gider. Baba ile oğul arasındaki kutsal ilişki bu sırada ortaya çıkar. Bir soylamada babasına “Menüm dahı içinde bir akılı şaşmış biligi yitmiş koca babam var/Komağum yok kırk namerde” (Ergin 1997a: 94). diyerek seslenen Boğaç Han, babası Dirse Han’ı kırk namert elinden kurtarır.

Bu hikâyenin gerek nesir bölümlerinde gerekse manzum bölümlerinde oğulun babaya karşı duyduğu sevginin, babanın oğula duyduğu sevgiden daha üstün olduğu dramatize edilmiştir. Baba,

oğlunu sorgulamadan bir iftira nedeniyle öldürmeye teşebbüs etmiş, ancak oğul, her şeye rağmen, babasını kırk namert elinden kurtarmıştır. Böylece Boğaç Han, Oğuz toplumunun mukaddes değerlerine uygun bir davranış örneği göstermiştir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinin çocuksuzluk motifiyle başlayan bir örgüsü vardır. Boğaç Han, ailenin güçlkle, dualar sonucu elde ettikleri tek oğludur. Çocuksuzluk motifi eksenine ilk ilmeği atılan hikâye, bey oğlunun yüceltilmesi teması ekseninde ve tutsaklık motifi çerçevesinde doruk noktaya ulaşmıştır.

2. Kazılık Koca oğlu Yigenek hikâyesinin “tutsaklıktan kurtarma” motifi ekseninde vuku bulan bir olay zinciri vardır. Kazılık Koca, talihsiz bir şekilde esir düşer. Hikâyede Kazılık Koca'nın tutsak düştüğü an şöyle dile getirilir:

“Nebet kâfire değdi. On altmış batman gürz ile Kazılık Kocaya depere tutup çaldı. Yalan dünya başına tar oldu, düdük gibi kan şorladı. Kazılık Kocayı karmalayup tutup kalaya koydılar. Yigitleri turmayup kaçdılar. Kazılık Koca tamam on altı yıl hisarda tutsak oldu (Ergin 1997a: 199, 200).

On altı yıl boyunca tutsak hayatı yaşayan Kazılık Koca'yı hiç kimse kurtaramaz. Emen adlı kişi, Kazılık Koca'nın bulunduğu hisarı altı defa almak ister, ancak başarılı olamaz. Kurgu gereği tutsaklığın sona ermesi için Kazılık Koca'nın oğlu Yigenek'in büyümesi beklenir. Yigenek büyür ve babasının tutsak olduğunu öğrenir:

Bayındır Han'ın divanına çıkan Yigenek, ondan babasının tutsak olduğu kaleye gitmek için izin, aynı zamanda asker ister. Bayındır Han, Yigenek'in yanına yirmi dört sancak beyini verir. Yigenek, bu beylerle birlikte babasının tutsak tutulduğu Düzmürd Kalesi'ne doğru yola çıkar.

Kâfirlerle karşılaşan Oğuz yiğitleri onlarla savaşır. Ancak yirmi dört sancak beyinin tamamı, kâfirlerin elinde perişan olur ve Kazılık Koca'yı tutsaklıktan kurtaramazlar. Hikâyede taze bir yiğitçik olarak tasvir edilen Yigenek, Allah'a sığınır, dua eder ve düşmanı öldürerek babasını tutsaklıktan kurtarmayı başarır. Yigenek'in düşmanla vuruşması hikâyede şöyle dile getirilir:

“Haman-dem at saldı. Yil gibi yetdi, yilim gibi yapışdı. Kâfirün çignine bir kılıç urdı, geyimini kiçimini toğradı, altı parmak derinliği zahm irişdüdü. Kara kanı şorladı, kara sağrı sokmanı tolu kan oldu. Kara başı bunaldı bunlu oldu. Haman döndi, kalaya kaçdı. Yigenek ardından yetdi. Hisar kapusına girmiş iken kara polat öz kılıcıyle ensesine eyle çaldı kim başı top kibi yire düşdü” (Ergin 1997a: 205).

Kazılık Koca kendisini kimin kurtardığını merak eder ve bir manzumeyle bunu öğrenmeye çalışır:

“Kaytabanun mayasını yüklü kodum

Ner midür maya midür anı bilsem

Kara ilüm koyunını yüklü kodum

Koç midür koyun midür anı bilsem

Ala gözlü görklü halalum yüklü kodum

İrkek midür kız midür anı bilsem” (Ergin 1997a: 205).

Manzumedede baba, kendisini kurtaran kişinin oğlu olabileceğini düşünür. Her ne kadar kendisi tutsak düştüğü zaman anne karnında olan çocuğunun kız mı erkek mi olduğunu bilmesede babanın temennisi, bu çocuğun erkek olmasıdır. Bu bağlamda Kazılık Koca'nın tutsaklık süresinin 16 yıl ile sınırlanmış olması da dikkat çekicidir. Bu yıllar, aynı zamanda tutsak düştüğü zaman,

Turkish Studies

anne karnında olan oğlu Yigenek’in büyümesi için geçen süredir. Bir erkek çocuk için on altı yaşında olmak, Oğuz toplumunda kahramanlık gösterebilecek yaşa gelmek demektir. Yigenek, babasını tutsaklıktan kurtararak kendisinden beklenen bu kahramanlığı göstermiştir.

Hikâyede Yigenek’le beraber gelen 24 sancak beyinin kâfirlerle olan mücadelede yetersiz kaldıkları görülür. Bütün bunlar, kurgu gereği babanın tutsaklıktan kurtarılması görevinin oğula verilmek istenmesinden kaynaklanır. Hikâyenin henüz çok genç olan ve herhangi bir savaş tecrübesi olmayan oğulun, Yigenek’in başarısıyla sonuçlanması dikkate değerdir.

3. Uşun Koca Oğlu Segrek hikâyesinde Egrek, Alınca Kalesi’nde kâfirlerin elinde tutsaktır. Anlatı, Segrek’in ağabeyini tutsaklıktan kurtarmaya çalışması üzerine şekillenir. Segrek’in anne ve babası, büyük oğullarını kurtarmak isteyen Segrek’i engellemeye çalışırlar. Bu amaçla onu evlendirirler. Ancak Segrek, ağabeyini kurtarma konusundaki kararlılığını şu sözlerle dile getirir:

“Meni yolumdan ayırman, ağam tutulan kalaya varmayınca, ağamun ölüsin dirisin bilmeyince, öldiyise kanın almayınca kalın Oğuz iline gelmegüm yoh” (Ergin 1997a: 233). der. Segrek, ayrıca evlendiği gece eşine “Mere kavat kızı men kılıcuma toğranayım, ohuma sançılalım, oğlum toğmasun, toğar ise on yaşına varmasun, ağamun yüzün görmeyince ölmüş ise kanın almayınca bu gerdege girer isem” sözleriyle seslenerek yemin eder ve gerdeğe girmez.

Hikâyenin sonunda ağabeyini tutsaklıktan kurtarmayı başaran Segrek ile Egrek arasında yaşanan diyalog, “tutsaklıktan kurtarma” görevinin “bey oğulları”nın asli görevlerinden biri olduğunu açıklar ve kardeşler arasındaki sevgi ve birliktelik mesajı verir:

“Ağzun için öleyim kardaş

Dilün için öleyim kardaş

Er mi oldun yigit mi oldun kardaş

Karıplığa kardaşun isteyü sen mi geldün kardaş” (Ergin 1997a: 233).

Hikâyede Segrek’in yaşı ya da Egrek’in tutsaklık süresi belirtilmez. Segrek’in büyüdüğü anlatıda şöyle ifade edilir: “Eyegülü ulalur kapurkalu böyür. Meger hanum, Uşun Kocanın kiçi oğlu Segrek eyü, bahadır, alp delü yigit kopdı.” (Ergin 1997a: 226). Ayrıca soylamaların birinde Egrek, tutsak düştüğü zaman Segrek’in henüz beşikte bebek olduğuna dair bir bilgi bulunur. Segrek’in ağabeyini kurtaracak yaşa gelmesi ve olgunlaşması için yine 15/16 yılın geçtiğini ve Segrek’in 15/16 yaşlarında bir delikanlı olduğunu düşünmemiz mümkündür.

Bütün bu önemli ayrıntılar, yani büyük erkek kardeş tutsak düşerken henüz beşikte bir bebek olan küçük erkek kardeşin yiğitlik gösterecek yaşa, olgunluğa ulaşmasının beklenmesi ve o süreç tamamlanıncaya kadar hiçbir oğuz beyinin tutsağı bu durumdan kurtaramaması, “tutsaklıktan kurtarma” görevinin kurgu gereği bey oğluna verilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

4. Salur Kazan Tutsak olup Oğlu Uruz Çıkardığı hikâyede Salur Kazan tutsak düşer. Salur Kazan’ın tutsak düştüğü an hikâyede şöyle dile getirilir: “Kazanun üzerine düşdiler, uyuduğu yerde tutdılar, elin ayağın berk bağladılar, bir arabaya yüklediler, arabaya möhkem urgan ile sardılar” (Ergin 1997a: 234).

Salur Kazan’ı tutsak alan kâfirler, onu Tomanın Kalesi’nde bir kuyuya bırakırlar. Bir ara kendilerini övmesi için onu kuyudan çıkarırlar; ancak Kazan, kâfirleri övmez, aksine onlara hakaret eder. Kâfirler, bu duruma dayanamaz ve onu öldürmek isterler. Ancak Kazan’la ilgili olarak istişare yapan kâfirler, “Bunun oğlu var, kardaşı var, bunu öldürmek olmaz” (Ergin 1997a: 239). diyerek Kazan’ı öldürmekten vazgeçerler ve onu domuz ahırında tutsak tutmaya devam ederler.

Anlatıda Salur Kazan'ın tutsaklıktan kurtulması için oğlu Uruz'un büyümesi beklenir. Hikâyede Uruz'un büyümesi ile ilgili olarak söylenen "Meger hanım, Kazanın bir oğlançuğu vardı. Böyüdü, yigitçük oldu. (Ergin 1997a: 239) sözlerinden sonra Salur Kazan'ı kurtarmak için savaş hazırlığı yapılır. Uruz ve Oğuz beyleri, Kazan'ı kurtarmak için kâfirlerle savaşır.

Hikâyede kâfirler, Kazan'ı Türk beylerine karşı dövüştürürler. Kazan, tüm beyleri yener. Sonunda Uruz, babasının karşısına çıkar ve onu yaralar. Kazan, Uruz'a babası olduğunu söyler; baba ile oğul kucaklaşırlar. Görüldüğü gibi bu hikâye de yine oğulun başarısıyla sonuçlanmış, Kazan'ın kâfirlerden ve tutsaklıktan kurtulmasını oğlu Uruz sağlamıştır.

Hikâyede Kazan, kendisini kurtarmaya gelenler arasında oğlunun da olduğunu görünce "Elhamdulillah menüm oğalançuğum büyük er olmuş" (Ergin 1997a: 241) diyerek sevincini belli eder. Bu hususu, babanın tutsaklıktan kurtarılmaktan ziyade, oğlu tarafından tutsaklıktan kurtarılmak istenmesini dile getiren küçük bir ayrıntı olarak değerlendirmek gerekir. Hikâyede Kazan'ın tüm oğuz beyleriyle savaştıktan sonra oğlu Uruz'a yenilmesi, kurgu gereği, tutsak babanın kurtarılması görevinin oğula verilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

5. Begil Oğlu Emren hikâyesinde "tutsaklıktan kurtarma" motifinin yerini, "tutsak edilmeyi engelleme" motifi alır. Begil, av sırasında ayağını kırmıştır. Bunu haber alan kâfirler, Begil'i tutsak etmek isterler:

"Tekür aydur: Kalkubanı yerinizden örü turun, yatur yirde Big Begili tutun, ağ ellerin karusından bağlan, gafillüçe görklü başın kesün, alça kanın yir yüzine dökün, ilin günün çapun, kızın gelinin yesir idün didi" (Ergin 1997a: 219).

Bu durumu haber alan Begil, oğlunu yanına çağırır ve ondan Bayındır Han'ın divanına çıkıp yardım istemesi gerektiğini söyler. Ancak oğul, bunu kabul etmez. Kısacası Begil'i ve tüm aileyi korumak görevi, "bir kuş kadar oğlan" (Ergin 1997a: 221) olarak ifade edilen oğul Emren'e düşer. Emren Bahadır, babasının savaş giyimlerini giyer, atını alır; kâfirlerle savaşır ve başarılı olur. Emren, burada tüm ailenin koruyucusu olmuş ve onların esir düşmelerini engellemiştir.

Hikâyede oğulun yaşına değinilmez. Ancak hikâyedeki olaylardan Emren'in yine diğer anlatılardaki bey oğulları gibi 15/16 yaşlarında olduğunu söyleyebiliriz. Emren'in babasının savaş giyimlerini giyebilecek bir fiziğe sahip olması ayrıca, düşmanını yendikten sonra babasının Emren'i evlendirmesi de bu düşüncemizi destekler.

Yukarıda ele aldığımız beş hikâyede "tutsaklıktan kurtarma motifi" oğul kahramanlığının farklı bir örüntüsü olarak ortaya çıkmaktadır. Ata adını yürütecek oğulun, kahraman olması Oğuz toplumunca istenen bir durumdur. Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han, Kazılık Koca oğlu Yigenek ve Salur Kazan Tutsak olup Oğlu Uruz Çıkardığı boylarda babalar tutsak, oğul ise kurtarıcıdır. Her üç metinde de oğulun kahramanlığı yüceltilmiştir. Uşun Koca oğlu Segrek boyunda Segrek, uzun yıllar boyunca tutsak kalan ağabeyi Egrek'i tutsaklıktan kurtarmıştır. Begil Oğlu Emren boyunda ise oğul Emren, babasının ve tüm ailenin tutsak edilmesini engelleyerek alplik göstermiştir.

Bay Pürenün oğlu Bamsı Beyrek boyu da "tutsaklıktan kurtarma motifi" açısından oldukça zengindir. Bu hikâyeye damgasını vuran kişi de bir bey oğludur. Beyrek, 16 yıl boyunca süren tutsaklık yaşantısını yine kendi çabasıyla sonlandırmış, aynı zamanda 39 yiğidini de tutsaklıktan kurtarmıştır.

Anlatıda bey oğlunun tutsaklık süreci ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Dügün hazırlıkları yapan Bamsı Beyrek, otuz dokuz yiğidi ile beraber tutsak düşer. Babası, annesi, kız kardeşleri ve bütün Oğuz beyleri yas tutarlar. Üstelik babasının gözleri ağlamaktan kör olur. Ancak 16 yıl geçmesine rağmen, Bamsı Beyrek kurtarılamaz. O kendisini seven kâfir beyinin kızı

yardımla tutsaklıktan kurtulmayı başarır. Bir anlamda Beyrek'in tutsaklıktan kurtulması yine Beyrek sayesinde gerçekleşir.

Anlatı boyunca Beyrek'in özellikle 16 yıl geçmesine rağmen babası Bay Püre ya da yiğit Oğuz beyleri tarafından kurtarılamamasının nedeni, hikâyede oğul kahramanlığının yüceltilmesiyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca Beyrek, sadece kendisini kurtarmakla yetinmemiş, tutsak olan otuz dokuz yiğidini de oğuz beyleriyle birlikte kâfirlerin elinden kurtarmıştır. Hikâye örgüsü içinde Beyrek'in otuz dokuz yiğidini tutsaklıktan kurtarmak isteği şöyle dile getirilir: “Kazan Big aydur: Gel muraduna yetiş. Beyrek aydur: Yoldaşlarımı çıkarmayınca hisarı almayınca murada irmezem didi” (Ergin 1997a: 152). Her ne kadar Beyrek'in tutsaklıktan kurtuluşu, bir kâfir beyinin kızı sayesinde olsa da Beyrek, otuz dokuz yiğidini tutsaklıktan kurtararak kahramanlık göstermiştir.

Bay Pürenün oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde yer alan bir diğer tutsaklık ise Beyrek henüz tutsak düşmeden önce yaşanır. Bu tutsaklık kısa sürelidir; burada tutsak alınan kişi bezirgânlardan birinin kardeşidir. On altı yıldır dışarda olan bezirgânlar, Oğuz yurduna dönerken kâfirlerin saldırısına uğramış, içlerinden biri tutsak düşmüştür. Bütün mallarını kaybeden bezirgânlar, yardım isteyecekleri birini ararken Beyrekle karşılaşmış ve ondan yardım istemişlerdir. Beyrek, kâfirlerle savaşmış ve bezirgânların malını kurtarmıştır. Metinde tutsak olan kişinin kurtarıldığına dair bir bilgi olmasa da olayların akışından tutsağın Beyrek tarafından kurtarılmış olduğunu düşünmemiz mümkündür. Gerçi buradaki tutsaklık, hikâyenin ana örgüsünü oluşturmaz; ancak burada Beyrek'in kahramanlığının çoğaltıldığı bir durum söz konusu olduğu için dikkate değerdir.

Yukarıda ele aldığımız metinlerde “tutsaklıktan kurtarma motifi” bey oğullarının kahramanlıklarının anlatımı için bir araç olarak kullanılmıştır. Anlatılarda oğulun babasını, kardeşini ya da kendisini tutsaklıktan kurtarmasının metinlerin ana çatısını oluşturması, bu kanaatimizi destekler.

Salur Kazan'ın Evinin yağmalandığı ve Kazan Bey oğlu Uruz beyin tutsak olduğu boylarda ise babanın oğulu tutsaklıktan kurtardığı görülür. Ancak, bu hikâyelerde dikkati çeken önemli bir husus, oğulların tutsaklık hallerinde bile yiğitlik göstermeleridir.

Kazan Beg Oğlu Uruz Begin tutsak olduğu hikâyede Uruz, babasıyla çıkmış olduğu ilk avı sırasında kâfirler tarafından tutsak alınır. Uruz'un tutsaklık durumu metinde şöyle anlatılır:

“Oğlanun üzerine düşdiler, tutdılar. Karusından ağ ellerin bağladılar. Kıl urgan ağ boynına takdılar. Yüzi üzerine saluban sürdiler. Ağ etinden kan çıkınça dögdiler. Baba diyü ağlatdılar, ana diyü buzlatdılar. Eli bağlı boynı bağlı yüzi üzerine salup aldılar, yorıyu virdiler. Uruz tutsak oldı” (Ergin 1997a: 162).

Oğlunun tutsak olduğunu daha sonra öğrenen Kazan Bey, Uruz'u tek başına kurtarmak ister. Ancak Uruz, babasına zarar gelmesini istemez, tutsaklığa razı olduğunu dile getirir ve babası Kazan'ı geri göndermek ister:

“.....

Kaytabanda kızıl deve esen olsa torum virür

Ağa yılda ağça koyun esen olsa kuzı virür.

Big erenler esen olsa oğlı toğar

Sen esen ol anam esen olsun

Menden yigrek Kadir size oğul vire

Ağ südin anam mana halal eylesün

Turkish Studies

Savaşmağıl kayıda döngil baba girü” (Ergin 1997a: 170).

Kazan, Uruz’un sözlerine kulak asmaz. Oğlunun tutsaklığını kabullenemez ve kâfirlerle savaşır, ancak başarılı olamaz; oğlunu ancak kırk ince belli kız ile savaşmaya gelen karısı Boyu Uzun Burla Hatun ve Oğuz beylerinin yardımıyla tutsaklıktan kurtarmayı başarır.

Uruz’un tutsaklıktan kurtulduğu an “Kazan oğlu üzerine geldi. İndi, elin çözdü. Kuça kuça atayile oğul görüşdi” (Ergin 1997a: 176). sözleriyle dile getirilir.

Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı hikâyede de yine benzer bir durum söz konusudur. Bu anlatıda Kazan Bey, avda iken kâfirler ailesine saldırır. Kazan Bey’in annesi, kırk ince belli kızı ile karısı ve kırk yiğidiyle oğlu Uruz, kâfirler tarafından tutsak edilir. Bu tutsaklık, hikâye örgüsü içinde şu şekilde dramatize edilir:

“...karıçuk anan deve boynında asılı kiçdi. Kırk ince billü kızıyla halalun boyı uzun Burla Hatun ağlayuban şundan kiçdi, kırk yigitenen oğlun uruz başı açuk yalın ayak kâfirlerin yanınca tutsak gitdi” (Ergin 1997a: 103).

Kötü bir rüya gören Kazan, ailesini merak eder ve yurduna döner. Ailesinin tutsak düştüğünü bir çobandan öğrenir. Kazan Bey, Karaçuk Çobanla birlikte ailesini düşman elinden kurtarmak için yola koyulur.

Anlatıda özellikle Kazan’ın silik bir karakter olarak çizilmesi oldukça ilginçtir. Hikâyedeki bir manzumede Kazan Bey, kâfirlerle soylaşırken yaşlı annesini geri vermeleri şartıyla oğlundan, karısından, mal ve mülkünden vazgeçebileceğini ve savaşmadan vuruşmadan geri gidebileceğini söyler. Bütün bunların yanı sıra kâfirlerin yaptığı hakaretlere cevabı Kazan değil, Karaçuk Çoban verir. Oysa hikâyede tutsak bulunan Uruz’un annesiyle yaptığı konuşmalarda yüceltildiği dikkatlerden kaçmaz.

“... ko beni kadın ana çengele ursunlar, ko etümden çeksünler kara kavurma itsünler kırk big kızınun önine iletsünler, anlar bir yidüginde sen iki yigil seni kafirler bilmesünler tuymasınlar, tâ kim sası dinlü kafirün döşeğine varmayasın, sağrağın sürmeyesin, atam Kazan namusunu simayasın, sakın..” (Ergin 1997a: 107).

Hikâye akışı içinde Kazan’ın Karaçuk Çoban ve Oğuz beyleri sayesinde ailesini tutsaklıktan kurtardığı görülür. Özellikle hikâyede Kazan’ın değil, Karaçuk Çoban ve her biri üstün savaş meziyetlerine sahip Oğuz beylerinin övülmesi ve ön plana çıkarılması ise dikkate değerdir. Anlatıda tutsaklık motifi, hikâyenin ana çatısını oluştururken tutsak düşen oğulun annesinin namusunu korumak için gösterdiği fedakârlık ön plana çıkarılmış, babanın kahramanlığı ise yüzeysel boyutta kalmıştır. Uruz, tutsak durumda iken yapabileceği en büyük fedakârlığı yapmış, canını feda etmeyi göze almıştır.

Dede Korkut hikâyelerinin ikisinde “tutsaklıktan kurtarma motifi”nin yer aldığı, ancak oldukça belirsiz olduğu görülür. Bu boylar, Kanlı Koca oğlu Kan Turalı ile Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü anlatılardır.

Kanlı Koca oğlu Kan Turalı boyunda “tutsaklıktan kurtarma motifi”, oldukça belirsizdir. Ancak göçebe bir toplum olan Oğuzların adeta yaşam tarzlarını oluşturan mücadele, bu hikâyeye de damgasını vurur. Kahraman, sevdiği kızı elde etmek, tutsak düşmemek ve ölmek için savaşır. Kan Turalı, sevdiği kız Selcan Hatunla birlikte tutsak düşmemek için kâfirlerle savaşır ve tutsak düşmekten kurtulur. Kısacası bu hikâyede belirsiz de olsa “tutsaklık motifi”nin var olduğunu söylememiz mümkündür.

Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü boyu anlatan hikâyede Oğuz ülkesinden yaşlı bir kadının tek oğlu Tepegöz’ün tutsağıdır. Kadın, Basat’tan bunun için yardım ister. Basat, kadına bir esir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

verir ve kadının oğlunu kurtarmasını sağlar. Ayrıca Basat, Tepegöz'e hizmetçi olarak verilen Yunlu Koca ile Aruz Koca'yı da bu istenmeyen ve bir çeşit tutsaklık diyebileceğimiz durumdan kurtarır. Ancak bu iki olayın hikâyenin genel kurgusu içinde "tutsaklıktan kurtarma motifi" açısından çok önemli olaylar olmadıklarını belirtmek gerekir.

Dede Korkut'ta iki hikâyede "tutsaklıktan kurtarma motifi"ne yer verilmez: Bunlardan biri, Duha Koca oğlu Deli Dumrul boyudur. Hikâye, Deli Dumrul ile Azrail arasında geçen bir tür mücadeleden ibarettir. İkincisi ise İç Oğuz'a Taş Oğuz Ası olup Beyrek öldüğü boyu beyan eden hikâyedir. Bu anlatıdaki en önemli unsur, Beyrek'in bir ihanet sonucu öldürülmesi ve Kazan'ın onun intikamını almasıdır.

Yukarıda adı geçen hikâyelerdeki "tutsaklıktan kurtarma motifi" ile ilgili tespitlerimizi, bir tablo ile gösterelim:

Dede Korkut Hikâyelerinde "Tutsaklıktan Kurtarma" Motifi ile Bey Oğulları Arasındaki İlişki					
Boylar	Babanın adı	Oğulun adı	Kurtaran	Kurtarılan	Oğulun yaşı
Dirse Han oğlu Boğaç Han	Dirse Han	Boğaç Han	oğul ve kırk yiğidi	baba	15
Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması	Salur Kazan	Uruz	baba ve Karaçuk Çoban ve Oğuz beyleri	oğul, anne, eş, kırk yiğit ile kırk ince belli kız	doğrudan belirtilmez
Bay Pürenün oğlu Bamsı Beyrek	Bay Püre	Bamsı Beyrek	oğul	kendisini ve otuz dokuz yoldaşını	doğrudan belirtilmez
Kazan Beg oğlu Uruz Begin Tutsak Olması	Kazan Beg	Uruz Beg	baba, anne ve Oğuz beyleri	oğul	16
Duha Koca oğlu Deli Dumrul	Duha Koca	Deli Dumrul	-	-	doğrudan belirtilmez
Kanlı Koca oğlu Kan Turalı	Kanlı Koca	Kan Turalı	Kan Turalı (oğul) ve Selcan Hatun	Kan Turalı	doğrudan belirtilmez
Kazılık Koca oğlu Yigenek	Kazılık Koca	Yigenek	oğul ve yirmi dört sancak beyi	baba	15
Basat'ın Tepegözü Öldürmesi	Aruz	Basat	Basat (oğul)	Bir kadının oğlu, Yunlu Koca, Aruz Koca	doğrudan belirtilmez
Begil oğlu Emren	Begil	Emren	oğul ve üç yüz yiğit	baba ve genel olarak tüm aile	doğrudan belirtilmez
Uşun Koca oğlu Segrek	Uşun Koca	Segrek	oğul (Segrek)	kardeş (Egrek)	doğrudan belirtilmez
Salur Kazan'ın Tutsak Olması	Salur Kazan	Uruz	oğul ve Oğuz beyleri	baba	doğrudan belirtilmez
İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Ası Olması	-	-	-	-	-

Turkish Studies

Dede Korkut kitabında yer alan 12 hikâyenin 10'unda "tutsaklıktan kurtarma motifi" bulunmaktadır. Bunların ikisinde bu motif oldukça belirsizdir ve anlatının ana örgüsünü oluşturmaz. Kalan sekiz hikâyede ise "tutsaklıktan kurtarma" motifi, hikâye kurgusunun ana eksenini oluşturmaktadır. Yine bu sekiz hikâyenin ikisinde babanın oğlu tutsaklıktan kurtardığı, birinde oğulun kendi çabasıyla tutsaklıktan kurtulduğu görülür. Ancak geri kalan beş hikâyede oğulun babayı (birinde büyük erkek kardeş) tutsaklıktan kurtardığı dramatize edilir.

12 hikâyenin 10'unda yer alan ve sekiz anlatıda hikâyenin ana çatısının oluşmasında oldukça önemli işlevleri olan "tutsaklıktan kurtarma motifi", oğuz beylerinin oğullarını yüceltmek için kullanılmıştır. Bu, erkek çocuğun eski Türk toplumundaki değerinin vurgulanması açısından oldukça önemlidir. 12 hikâyenin hiçbirinde oğulların babaları, yani beyler, övülmemiş, ön plana çıkarılmamıştır. Deyim yerindeyse boynuz kulağı geçmiş, bey oğulları, övülmesi gereken kişiler olarak hikâyelerin başkahramanı olmuşlardır. Bey oğullarının tutsak olduğu durumlarda dahi canları pahasına kahramanlık göstermeleri, bu bağlamda dikkate değerdir.

SONUÇ

1. "Tutsaklıktan kurtarma", Dede Korkut destanî halk hikâyelerindeki önemli motiflerden biridir. Bu unsurun sekiz anlatıda âdeta anlatıların bel kemiğini oluşturacak şekilde sunulmasının nedeni, Oğuzlarda "kahraman erkek çocuk" kavramının somutlaştırılmaya çalışılmasıyla ilişkilidir.

2. Anlatılarda, babayla oğul arasında bir taht ya da beylik davasına yönelik bir mücadele görülmez. Babalar oğullarını korumak, kollamak ve iyi yetiştirmek isterler. Oğullarının savaşı, yiğit olmalarıyla, iyi ata binmeleriyle onur duyarlar. Yukarıda belirttiğimiz beş hikâyede yer alan "tutsaklıktan kurtarma" motifini bu bakımdan değerlendirdiğimizde beylerin oğullarıyla ilgili beklentileriyle paralellik taşıdığı görülür. İyi ata binen ve dövüşebilen çocuk, bir vesileyle yiğitliğini kanıtlayacak; tutsak olan babayı (bir hikâyede kardeş) kurtararak babanın, daha farklı bir tabirle Oğuz geleneğinin kendisinden beklediklerini gerçekleştirmiş olacaktır.

3. Üç hikâyede tutsaklık durumunun ergenliğe ulaşmamış çocuktan gizlendiği görülür. Anlatılarda böyle bir gizlenmeye gerek duyulmasının nedeni, hikâyede kahramanlık göstermesi gereken bey oğlunun yiğitlik gösterebileceği yaşa gelmesinin beklenmesidir. Bu zaman dilimi, anlatılarda, doğrudan ya da dolaylı olarak belirtilmiştir.

4. 15/16 yaşlar, "tutsaklıktan kurtarma motifi"nin işlevsellik kazanmasında belirleyici olmuştur. Anlatılarda bu yaşa doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yapılmış, oğulun bu yaştan önceki yaşamına neredeyse değinilmemiştir.

5. Anlatılarda tutsaklıktan kurtarma görevini üstlenen oğulun, bir hikâye dışında, ailenin tek oğlu olması, dikkatleri oğula yönlendirir. Bu, şu anlama gelir. "Tek bir oğul var ve tutsak olan kişiyi sadece o kurtarabilir ya da kurtarması gerekir." Böylelikle oğulun Oğuz beylerinin ve halkının tek güvencesi olduğu vurgulanmaya çalışılır.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat (2005). *Türk Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ yayınları, Ankara.
- ASLAN, Ensar (2010). *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi yayınları, Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ yayınları, Ankara.

-
- DUYMAZ, A. (1999). “Dede Korkut Kitabı’nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri üzerine Bir Değerlendirme”, İkinci Uluslararası Dede Korkut Kollokyumu, yayımlandığı yer: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray özel Sayısı, Ankara, 205-217.
- ERGİN, Muharrem (1997a), Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile), Türk Dil Kurumu yayınları: 169, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1997b), Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer), Türk Dil Kurumu yayınları: 219, Ankara.
- GAYIBOV, Seyran (2008). “Kitab-ı Dede Korkut’taki ‘Tutsaklık’ Durumu Karşısında Oğuz’un Tutumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 1/3 Spring. s.: 131-152.
- KAPLAN, Mehmet (2006), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- KARAKAŞ Rezan (2012). “Dede Korkut Hikâyelerindeki Bey Oğullarının Nitelikleri ve İşlevleri”, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 21, S.: 1, s.: 155-168.
- YILDIZ, Naciye (2009). Türk Destanlarında “Çocuksuzluk”, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 21, S.: 82, s.: 76-88.